४३. ढिंपुरीतीर्थकल्पः ।

श्री**पार्श्वं**[1] **चेल्लणा**भिख्यं ध्यात्वा श्री**वीर**मप्यथ । कल्पं श्री**ढिंपुरी**[2]तीर्थस्याभिधास्ये यथाश्रुतम् ॥ १ ॥

पारेतजनपदान्त**श्चर्मणवत्या**स्तटे महानद्याः । नानाघनवनगहना[3] जयत्यसौ **ढिंपुरी**ति पुरी ॥ २ ॥

अत्रैव **भारते** वर्षे **विमलयशा** नाम भूपतिरभूत् । तस्य **सुमङ्गला**देव्या सह विषयसुखमनुभवतः क्रमाज्जातमपत्ययुगलम् । तत्र पुत्रः **पुष्पचूलः**, पुत्री **पुष्पचूला** । अनर्थसार्थमुत्पादयतः **पुष्पचूल**स्य कृतं लोकै**र्वङ्कचूल** इति नाम । महाजनोपालब्धेन[4] राज्ञा रुषितेन निःसारितो नगरा**द्वङ्कचूलः** । गच्छंश्च पथि पतितो भीषणायामटव्यां सह निजपरिजनेन स्वस्रा च स्नेहवशया । तत्र च क्षुत्पिपासार्दितो दृष्टो भिल्लैः । नीतः स्वपल्लीम्, स्थापितश्च पूर्वपल्लीपतिपदे पर्यपालयद्राज्यम्, अलुण्टयद्ग्रामनगरसार्थादीन् ।

अन्यदा **सुस्थिताचार्या अर्बुदा**चलाद**ष्टापद**यात्रायै प्रस्थितास्तामेव **सिंहगुहा**नामपल्लीं सगच्छाः प्रापुः । जातश्च वर्षाकालः; अजनि च पृथ्वी जीवाकुला । साधुभिः सहालोच्य मार्गयित्वा **वङ्कचूला**द्वसतिं स्थितास्तत्रैव सूरयः । तेन च प्रथममेव व्यवस्था कृता—मम सीमान्तर्धर्मकथा न कथनीया । यतो युष्मत्कथायामहिंसादिको धर्मः; न चैवं मल्लोको निर्वहति । एवमस्तु इति प्रतिपद्य तस्थुरुपाश्रये गुरवः । तेन चाहूय सर्वे प्रधानपुरुषा भणिताः—अहं राजपुत्रस्ततो मत्समीपे ब्राह्मणादय आगमिष्यन्ति । ततो भवद्भिर्जीववधो मांसमद्यादिप्रसङ्गश्च पल्या मध्ये न कर्तव्यः । एवं च कृते यतीनामपि भक्तपानमजुगुप्सितं कल्पत इति । तैस्तथैव कृतं यावच्चतुरो मासान् । प्राप्तो विहारसमयः । अनुज्ञापितो **वङ्कचूलः** सूरिभिः—'समणाणं सउणाण'मित्यादि वाक्यैः । ततस्तैः सह चलितो **वङ्कचूलः** । स्वसीमां प्रापुषा तेन विज्ञप्तम्[5]—वयं परकीयसीमायां न प्रविशाम इति । भणितः सूरिभिः—वयं सीमान्तरमुपेताः, तत्किमुपदिशामस्तुभ्यम् ? । तेनोक्तम्—यन्मयि निर्वहति, तदुपदेशेनानुगृह्यतामयं जनः । ततः सूरिभिश्चत्वारो नियमा दत्तास्तद्यथा—अज्ञातफलानि न भोक्तव्यानि, सप्ताष्टानि पदान्यपसृत्य घातो देयः । पट्टदेवी नाभिगन्तव्या । काकमांसं च न भक्षणीयमिति । प्रतिपन्नाश्च[6] तेन ते । गुरून् प्रणम्य स स्वगृहानागमत् ।

अन्यदा गतः सार्थस्योपरि धाट्या । शकुनकारणान्नागतः सार्थः । त्रुटितं च तस्य पथ्यदनम् । पीडिताः क्षुधा राजन्याः । दृष्टश्च तैः किंपाकतरुः फलितः । गृहीतानि फलानि । न जानन्ति ते तन्नामधेयमिति तेन न भुक्तानि । इतरैः सर्वैर्बुभुजिरे । मृताश्च तैः किंपाकफलैः । ततश्चिन्तितं तेनाहो ! नियमानां फलम् । तत एकाक्येवागतः पल्लीम् । रजन्यां प्रविष्टः स्वगृहम् । दृष्टा **पुष्पचूला** दीपालोकेन पुरुषवेषा निजपत्न्या सह प्रसुप्ता । जातस्तस्य कोपस्तयोरुपरि । द्वावप्येतौ खड्गप्रहारेण छिनद्मीति यावदचिन्तयत्तावत्स्मृतो नियमः । ततः सप्ताष्टपदान्यपक्रम्य घातं ददत्[7] खाट्कृतमुपरि खड्गेन । व्याहृतं स्वस्रा 'जीवतु **वङ्कचूल**' इति तद्वचः श्रुत्वा लज्जितोऽसावपृच्छत् किमेतदिति ? । सापि [8]नटवृत्तान्तमचीकथत् ।

कालक्रमेण तस्य तद्राज्यं शासतस्तत्रैव पल्ल्यां तस्यैवाचार्यस्य शिष्यौ **धर्मऋषि-धर्मदत्त**नामानौ कदाचिद्वर्षारात्रमवास्थिषाताम् । तत्र तयोरेकः साधुस्त्रिमासक्षपणं विदधे । द्वितीयश्चतुर्मासक्षपणम् । **वङ्कचूल**स्तु तद्दत्तनियमानामायतिशुभ[9]फलतामवलोक्य व्यजिज्ञपत्—भदन्तौ ! मदनुकम्पया कमपि पेशलं धर्मोपदेशं दत्तम् । ततस्ताभ्यां चैत्यविधापनदेशना क्लेशनाशिनी विदधे । तेनापि **शराविका**पर्वतसमीपवर्तिन्यां तस्यामेव पल्ल्यां **चर्मणवती**सरित्तीरे कारितमुच्चैस्तरं चारुचैत्यम् । स्थापितं तत्र श्रीमन्**महावीर**बिम्बम् । तीर्थतया च रूढं तत् । तत्र यान्ति स्म चतुर्दिग्भ्यः सङ्घाः ।

---

1 Pa पार्श्व° । 2 Pa °पुर° । 3 Pa °वहना । 4 Pa °पलब्धेन । 5 Pa विज्ञप्ति । 6 Pa प्रपन्नास्तेन ।
7 B दद्यात् । 8 B तद् । 9 Pa °फलशुभता° ।

वि० क० ११

कालान्तरे कश्चिन्नैगमः सभार्यः सर्वर्द्ध्या तद्यात्रायै प्रस्थितः । प्राप्तः क्रमेण **रन्ति**नदीम् । नावमारूढौ च दम्पती चैत्यशिखरं व्यलोकयताम् । ततः सरभसं सौवर्णकच्चोलके कुङ्कुमचन्दनकर्पूरं प्रक्षिप्य जले[1] क्षेप्तुमारब्धवती नैगमगृहिणी । प्रमादान्निपतितं तदन्तर्जलतलम् । ततो भणितं वणिजा–अहो ! इदं कच्चोलकं नैककोटिमूल्यरत्नखचितं राज्ञा ग्रहणकेऽर्पितमासीत् । ततो राज्ञः कथं छुटितव्यमिति चिरं विषद्य **वङ्कचूल**स्य पल्लीपतेर्विज्ञापितं तत् । यथाऽस्य राजकीयवस्तुनो विचितिः कार्यताम् । तेनापि धीवर आदिष्टस्तच्छोधयितुं प्राविशदन्तर्नदम् । विचिन्वता चान्तर्जलतलं दृष्टं तेन हिरण्मयरथस्थं जीवन्तस्वामिश्री**पार्श्वनाथ**बिम्बम् । यावत्पश्यति स्म स बिम्बस्य हृदये तत्कच्चोलकम् । धीवरेणोक्तम्–धन्याविमौ दम्पती यद्भगवतो वक्षसि घुसृणचन्दनविलेपनार्हे स्थितमिदम् । ततो गृहीत्वा तदर्पितं नैगमस्य । तेनापि दत्तं तस्मै बहुद्रव्यम् । उक्तं च बिम्बस्वरूपं नाविकेन । ततो **वङ्कचूलेन** श्रद्धालुना तमेव प्रवेश्य निष्काशितं तद्बिम्बम् । कनकरथस्तु तत्रैव मुक्तः । निवेदितं हि स्वप्ने प्राग् भगवता[2] नृपतेः, यत्र क्षिप्ता सती पुष्पमाला गत्वा तिष्ठति तत्र बिम्बं शोध्यमिति । तदनुसारेण बिम्बमानीय समर्पितं राज्ञे **वङ्कचूलाय** । तेनापि स्थापितं श्री**वीर**स्य बिम्बस्य बहिर्मण्डपे यावत्किल नव्यं[3] चैत्यमस्मै कारयामीत्यभिसन्धिमता । कारिते च[4] चैत्यान्तरे यावत्तत्र स्थापनार्थमुत्थापयितुमारभन्ते राजकीयाः पुरुषास्तावत्तद्बिम्बं नोत्तिष्ठति स्म । देवताधिष्ठानात्तत्रैव स्थितमद्यापि तथैवास्ते । धीवरेण पुनर्विज्ञप्तः पल्लीपतिः–यत्तत्र देव ! मया नद्यां प्रविष्टेन बिम्बान्तरमपि दृष्टम्, तदपि बहिरानेतुमौचितीमञ्चति । पूजारूढं हि भवति । ततः पल्लीश्वरेण पृष्टा स्वपरिषत्–भो ! जानीते कोऽप्यनयोर्बिम्बयोः संविधानकम् ? । केन खल्वेते नद्यान्तर्जलतले[5] [6]न्यस्ते ? । इत्याकर्ण्यैकेन पुराविदा स्थविरेण विज्ञप्तम्–देवैकस्मिन्नगरे पूर्वं नृपतिरासीत् । स च परचक्रेण समुपेयुषा सार्द्धं योद्धुं सकलचमूसमूहसन्नहनेन गतः । तस्याग्रमहिषी च निजं सर्वस्वमेतच्च बिम्बद्वयं कनकरथस्थं विधाय जलदुर्गमिति कृत्वा **चर्मणवत्यां** कोटिंबके प्रक्षिप्य स्थिता[7] । चिरं युद्धवतस्तस्य कोऽपि खलः किल वार्तामानैषीत्–यदयं नृपतिस्तेन परचक्राधिपतिनृपतिना व्यापादित इति । [8]तच्छ्रुत्वा देवी तत्कोटिंबकमाक्रम्यान्तर्जलतलं प्राक्षिपत् । स्वयं च परासुतामासदत् । स च नृपतिः परचक्रं निर्जित्य यावन्निजनगरमागमत् तावद् देव्याः प्राचीनं वृत्तमाकर्ण्य भवाद्विरक्तः पारमेश्वरीं दीक्षां कक्षीचक्रे । तत्रैकं बिम्बं देवेन बहिरानीतं पूज्यमानं चास्ति । द्वितीयमपि चेन्निःसरति तदोपक्रम्यतामिति । तदाकर्ण्य **वङ्कचूलः** परमार्हत[9]चूडामणिस्तमेव धीवरं तदानयनाय नद्यां प्रावीविशत् । स च तद्बिम्बं कटीदघ्नवपुर्जलतलेऽवतिष्ठमानं बहिस्थशेषाङ्गं चावलोक्य निष्काशनोपायाननेकानकार्षीत् । न च तन्निर्गतमिति दैवतप्रभावमाकलय्य समागत्य च विशामीशाय न्यवेदयत्तत्स्वरूपम् । अद्यापि तत्किल तथैवास्ते । श्रूयतेऽद्यापि केनापि धीवरस्थविरेण नौकास्तम्भे जाते तत्कारणं विचिन्वता तस्य [10]हिरण्मयरथस्य कीलिका लब्धा । तां कनकमयीं दृष्ट्वा लुब्धेन तेन व्यचिन्ति–यदिमं रथं क्रमात्सर्वं गृहीत्वा ऋद्धिमान् भविष्यामीति । ततश्च स रात्रौ निद्रां न लेभे । उक्तश्च केनाप्यदृष्टपुरुषेण–यदिमां तत्रैव विमुच्य सुखं[11] स्थेयाः, नो चेत्सद्य एव त्वां हनिष्यामीति । तेन भयार्तेन तत्रैव मुक्ता युगकीलिका इत्यादि । किं न सम्भाव्यते दैवताधिष्ठितेषु पदार्थेषु ।

श्रूयते च, सम्प्रति काले कश्चिन्म्लेच्छः पाषाणपाणिः श्री**पार्श्वनाथ**प्रतिमां भङ्क्तुमुपस्थितः स्तम्भितबाहुर्जातः । महति पूजाविधौ कृते सज्जतामापन्न इति । श्री**वीर**बिम्बं महत्तदपेक्षया लघीयस्तरं श्री**पार्श्वनाथ**बिम्बमिति**महावीर**स्यार्भकरूपोऽयं देव इति मेदा**श्चेल्लण** इत्याख्यां प्राचीकशन् । श्रीम**च्चेल्लणदेव**स्य महीयस्तममाहात्म्यनिधेः पुरस्ताभ्यां महर्षिभ्यां सुवर्णमुकुटमन्त्राम्नायः समा[रा]धितः प्रकाशितश्च भव्येभ्यः । सा च **सिंहगुहा**पल्ली कालक्रमा**ड्ढिंपुरी**त्याख्यया प्रसिद्धा नगरी संजाता । अद्यापि स भगवान् श्री**महावीरः** स **चेल्लणपार्श्वनाथः** सकलसंघेन तस्यामेव पुर्यां यात्रोत्सवैराराध्येते इति ।

---

1 Pb C जलं । 2 Pa-b भवगता । 3 B नान्यं । 4 B नास्ति 'च' । 5 Pa °जलं । 6 B न्यास्ते । 7 Pa स्थितारासीत् । 8 B 'तत्' नास्ति । 9 B Pa परमार्हतः चूलामणि° । 10 B हि रथस्य । 11 Pa नास्ति 'सुखं' ।

अन्यदा **वङ्कचूल** उज्जयिन्यां खात्रपातनाय चौर्यवृत्त्या कस्यापि श्रेष्ठिनः सद्मनि गतः । कोलाहलं श्रुत्वा [1]वलितः । ततो **देवदत्ताया** गणिकाया गाणिक्यमाणिक्यभूताया गृहं प्राविशत् । दृष्टा सा कुष्ठिना सह प्रसुप्ता । ततो निःसृत्य गतः पुरः श्रेष्ठिनो वेश्म । तत्रैकविंशोपको लेख्यके त्रुट्यतीति परुषवाग्भिर्निर्भर्त्स्य निःसारितो गेहात् पुत्रः श्रेष्ठिना । विरराम च यामिनी । यावद्राजकुलं यामीत्यचिन्तयत्, तावदुज्जगाम धामनिधिः । पल्लीशश्च निःसृत्य नगराद्गोधां गृहीत्वा तरुतले दिनं नीत्वा पुना रात्रावागात् । राजभाण्डागाराद्बहिर्गोधापुच्छे विलग्य प्राविशत्कोशम् । दृष्टो राजाग्रमहिष्या रुष्टया, पृष्टश्च कस्त्वमिति । तेनोचे चौर इति । तयोक्तम्—मा भैषीः, मया सह सङ्गमं कुरु । सोऽवादीत्—का त्वम् ? । साऽप्यूचेऽग्रमहिष्यहमिति । चौरोऽवादीद्यद्येवं तर्हि ममाम्बा भवसि, अतो यामीति निश्चिते तया स्वाङ्गं नखैर्विदार्य पूत्कृतिपूर्वमाहूता आरक्षकाः । गृहीतस्तैः । राज्ञा चानुनयार्थमागतेन तद्दृष्टम् । राज्ञोक्ताः खपौ(पु)रुषाः—मैनं गाढं कुर्वीध्वमिति । तैं रक्षितः । प्रातः पृष्टः क्षितिभृता । तेनाप्युक्तम्—देव ! चौर्यायाहं प्रविष्टः । पश्चाद्देवभाण्डागारे देव्या दृष्टोऽस्मि । यावदन्यन्न कथयति तावत्तुष्टो विदितवेद्यो नरेन्द्रः स्वीकृतः पुत्रतया, स्थापितश्च सामन्तपदे । देवी च विडम्ब्यमाना रक्षिता **वङ्कचूलेन** । अहो ! नियमानां शुभफलमित्यनवरतमयमध्यासीत् । प्रेषितश्चान्यदा राज्ञा **कामरूप**भूपसाधनार्थम् । गतो युद्धे । घातैर्जर्जरितो विजित्य तमागमत् स्वस्थानम् । व्याहृता च राज्ञा वैद्याः । यावद्गाढोऽपि घातव्रणो विकसति । तैरुक्तम्—देव ! काकमांसेन शोभनो भवत्ययम् । तस्य च **जिनदास**श्रावकेण सार्द्धं प्रागेव मैत्र्यमासीत् । ततस्तदानयनाय प्रेषितः पुरुषः पुरुषाधिपतिना, येन तद्वाक्यात्काकमांसं भक्षयतीति । तदाहूतश्च **जिनदासो ऽवन्ती**मागच्छन्नुभे दिव्ये सुदत्यौ रुदत्यावद्राक्षीत् । तेन पृष्टे—किं रुदिथः ? । ताभ्यामुक्तम्—अस्माकं भर्ता सौधर्माच्च्युतः । अतो राजपुत्रं **वङ्कचूलं** प्रार्थयावहे । परं त्वयि गते स[2] मांसं भक्षयिता ततो गन्ता दुर्गतिं तेन रुदिवः । तेनोक्तम्—तथा करिष्ये यथा तन्न भक्षयिता । गतश्च तत्र । राजोपरोधाद्वङ्कचूलमवोचत्—गृहाण बलिभुक्पिशितम् । पटूभूतः सन् प्रायश्चित्तं चरेः । **वङ्कचूलो**ऽवोचत्—जानासि त्वं यदाचर्याप्यकार्यं प्रायश्चित्तं ग्राह्यम्, ततः प्रागेव तदनाचरणं श्रेय इति । 'प्रक्षालनाद्धि पङ्कस्य दूरादस्पर्शनं वरम् ।' इति वाक्यान्निषिद्धो नृपतिः । विशेषप्रतिपन्ननिवहश्चाऽच्युतकल्पमगमत् । वलमानेन **जिनदासेन** ते देव्यौ तथैव रुदत्यौ दृष्ट्वा प्रोक्तम्—किमिति रुदिथः ? । न तावत्स मांसं ग्राहितः । ताभ्यामभिदधे—स ह्यधिकाराधनावशादच्युतं प्राप्तस्ततो नाऽभवदस्मद्भर्तेति । एवं जिनधर्मप्रभावं सुचिरं परिभाव्य **जिनदासः** स्वावासमाससादेति । एवं चास्य निर्मापयिता **वङ्कचूल** एवाजनि जनितजगदानन्दः ॥

ढिंपुरीतीर्थरत्नस्य कल्पमेतं यथाश्रुतम् । किञ्चिद्विरचयां चक्रुः श्री**जिनप्रभ**सूरयः ॥ १ ॥

॥ इति श्रीचेल्लणपार्श्वनाथस्य कल्पः ॥

॥ ग्रं० ११६, अ० २६ ॥

1 B चलितः । 2 D 'स' नास्ति ।